

בריחת המוחות: 2,000 דוקטורים עזבו לחו"ל

מבדיקה של משרד המדע עולה כי ישראלים רבים שסיימו לימודי תואר שלישי בארץ העדיפו לעזוב ויש חשש כי המגמה תחריף

אלכס דורון | 16/2/2012 13:03

תגיות: אקדמיה, בריחת מוחות

תופעת "בריחת המוחות" של מדענים ישראלים מקבלת לראשונה חיזוק ממקור רשמי: מנתונים שנאספו ונותחו במועצה הלאומית למחקר ופיתוח הפועלת תחת משרד המדע והטכנולוגיה, עולה תמונה מטרידה: 1,914 בעלי תואר שלישי שהושג בישראל נמצאים עתה בחו"ל, במסגרת "שהות ממושכת" כהגדרת המועצה. חלק ניכר מהם, ככל הנראה לא ישוב לארץ.

אולם הרצאות ריק באוניברסיטה. צילום: SXC

הנתונים, שמציגים תמונה המבוססת על מפקד אמיתי ולא הערכות, התמקדה נוסף על כך בישראלים שסיימו את לימודיהם לתואר שלישי ועזבו כי לא הצליחו למצוא עבורם משרות הולמות.

ככל הידוע, 30% מילידי מדינות ברית המועצות לשעבר שסיימו בישראל לימודי דוקטורט במדעים מדויקים ובהנדסה, עזבו לחו"ל ל"שהות ממושכת". שיעורם היחסי גבוה משמעותית בהשוואה לילידי הארץ: 12% מהם שמחזיקים בתואר ד"ר נחשבים לשוהים ממושכים בחו"ל, בעוד שמקרב ילידי ארה"ב מדובר ב-19%. ככל שמסיימי התואר השלישי בישראל צעירים יותר, כך גדלה נטייתם לשהות מתמשכת בחו"ל.

שלמה הרשקוביץ, יועץ המועצה הלאומית למחקר ומי שניתח את הנתונים, הסביר כי אותם צעירים, שגילם הממוצע עומד על 34, הם אלו שמיהרו לסיים את לימודיהם. "ייתכן גם שהיו יותר מצטיינים, עם נטייה חזקה לניידות ומנסים לפתוח בקריירה מהר יותר מאחרים, אבל בחו"ל", הסביר הרשקוביץ.

מאז 1985 ועד 2010 סיימו את לימודי התואר השלישי שלהם 16,041 גברים ונשים, כעשרת אלפים מהם במדעים המדויקים ובהנדסה והשאר במדעי החברה והרוח.

כ-12% מכלל בעלי תואר הד"ר שוהים ממושכים בחו"ל, שהם 1,914. מהם 1,640 הם ד"ר במדעים מדויקים ובהנדסה, ורק 274 במדעי החברה והרוח. 20% מקרב בעלי התואר השלישי שזוהו ב-2005 כשוהים ממושכים בחו"ל או כיורדים - שבו לישראל עד שנת 2010 ונקלטו בעבודה ההולמת את שכרם. "אבל", מדגיש הרשקוביץ, "יותר ממחצית בעלי התואר ד"ר שהושג בלימודים בישראל, מוגדרים למרות הכול כיורדים תמידיים".

מספר בעלי תואר ד"ר מהאוניברסיטה העברית שאינם שוהים עתה בישראל, הוא הגדול ביותר מבין כל המוסדות להשכלה גבוהה ועומד על 552. במקום השני נמצאת אוניברסיטת תל-אביב עם 395 ובמקום השלישי הטכניון שלו 390 בעלי תואר ד"ר שאינם שוהים בישראל. שיעור הגברים השוהים בחו"ל גבוה פי 1.5 מזה של הנשים.

אין מספיק משרות

עד ל-2010 לא היה בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאגר נתונים יציב שמאפשר למדוד במדויק את היקפה של תופעת בריחת המוחות. המאגר שהיה בנמצא כלל נתונים של הביטוח הלאומי, מישראלים שהצהירו על ירידתם מהארץ. כך קשה היה לקבוע מי נחשב "יורד" מבין מסיימי הלימודים האקדמיים בישראל.

"כאשר התחלנו באיסוף הנתונים וניתוחם, התברר שחלקו עזבו לחו"ל לתקופה קצרה ומוגדרת, לדוגמה ללימודי פוסט-דוקטורט ובסיומם חזרו", אומר שלמה הרשקוביץ. "אחרים היו בשבתון או בהשתלמות מקצועית בחברת האם הרב לאומית שהעסיקה אותם ושבּו לישראל. הנתונים הנוכחיים מציגים תמונת מצב אחרת, עדכנית ומפורטת מכפי שהוערכה בעבר".

"ב-1990", ממשיך הרשקוביץ, "סך מקבלי התואר השלישי בישראל בכל תחומי הלימודים היה 450. כמעט 20 שנה אחר כך הוכפל מספרם פי שלושה ויותר עד ל-1,400 מדי שנה. בין 1985 ל-1996 מספר בעלי התואר השלישי שעזבו לשהות ממושכת בחו"ל הסתכם במאות בלבד (בין 626 ל-986).

"החל מ-1997 נרשמה קפיצה גדולה והמספרים הולכים ועולים. שנת השיא עד כה הייתה 2008 - עם 2,632 בעלי תואר ד"ר שהושג בישראל ושעזבו לשהות ארוכה בחו"ל".

"הנתונים מביטים את העובדה שבישראל אין מספיק משרות באקדמיה ובתעשיות עתירות המדע כדי לקלוט את כל בעלי התואר השלישי", מסביר שר המדע דניאל הרשקוביץ. "אבל הרוב הגדול מקרב אלו שבכל זאת חזרו, נקלטו בתעשיות עתירות הידע כמו תרופות והייטק. עדיין, 12% מבעלי התואר השלישי אינם כאן עתה - ובהחלט מדובר בשיעור גבוה".

שיעור השוהים בחו"ל באחוזים מכלל בעלי התואר השלישי לפי כל מוסד אקדמי:

מכון ויצמן	22%	מכלל מקבלי התואר
הטכניון	17.2%	
אוניברסיטת ירושלים	12.2%	
(מקרב בעלי תואר במדעים -	16.2%	ואילו
6.6% מקרב מדעי חברה ורוח)		
אוניברסיטת תל אביב	11%	
(במדעים, 6.7% רוח וחברה)		
אוניברסיטת בן גוריון	9.8%	
(במדעים והנדסה, 3.4% חברה ורוח)		
אוניברסיטת חיפה	4.6%	
(במדעים, 4.2% רוח וחברה)		
אוניברסיטת בר אילן	4.3%	
(במדעים והנדסה 8.7% ו-2.3% ברוח וחברה)		

המדרון נהיה יותר תלול

במועצה הלאומית למחקר במשרד המדע מתבצע עתה איסוף נתונים גם בנוגע לבוגרי התואר השני והראשון שהחליטו לעזוב לשהות ארוכה בחו"ל.

במקביל, ישנה תופעה אחרת המסתמנת ככזו המחייבת להדליק נורה אדומה בקרב האחראים לכך: לדעת מומחים, בשנות ה-70 וה-80 של המאה הקודמת, ישראל דורגה במקום הראשון בעולם במספר הפרסומים המדעיים לכל 100 אלף איש באוכלוסייה. בשנת 1990 חלה ירידה בדירוג עד למקום השלישי, ומתחילת שנות ה-2000 המדרון הולך ונהיה תלול יותר ומוביל את ישראל עד למקום ה-13 בעולם.

פרופ' דניאל הרשקוביץ. צילום ארכיון: פלאש 90

נכון לשנת 2010, לישראל 155.4 פרסומים ל-100 אלף איש בשנה, כשהמדינה הראשונה בדירוג על פי דוח של מוסד נאמן של הטכניון היא שווייץ עם 284.2 פרסומיים מדעיים ל-100 אלף איש. אחריה דנמרק ושבדיה.

"התרחקנו מהמדינות הקטנות בעולם שהן החזקות במדע הטהור והאיכותי", מזהיר שלמה הרשקוביץ. "בעבר התגאינו באינטנסיביות ובאיכות הגבוהה של המדע בישראל כפי שנמדד במספר הפרסומים לנפש בכתבי העת בינלאומיים. נראה שלאט לאט איבדנו גובה".

"לכאורה, הנתונים האלו צריכים להדאיג", מרגיע השר הרשקוביץ. "אולם להערכתי, עיון מדוקדק מגלה שכל המדינות שדורגו לפני ישראל, הן כאלה שהמדענים שלהן מייצרים יותר מכל דבר אחר מאמרים בתחומים התיאורטיים והבסיסיים. פחות במדע יישומי וחדשנות טכנולוגית פורצת דרך, ובזה ישראל חזקה עתה במיוחד. ישראל של 2012 איננה, כבעבר, מעצמה של מדע על הנייר".

בואו להמשיך לדבר על זה בפורום המדע של תפוז- **תפוז אנשים**

רוצה לקבל את כל המבזקים של תפוז מעריב לסלולרי שלך? לחץ כאן